

İBRAHİM TRABZÔNÎ VE ESERLERİ

*Abdulkerim SEYDAOĞLU**

Hayatı

İbrahim et-Trabzonî'nin hayatına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt Koleksiyonunda B643/7 numaralı kayıta bulunan ve aşağıda tanıtılacak olan risalenin hâtimesinde geçen “İ İbrahim Efendi et-Trâbzânî” şeklindeki kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Trabzonlu’dur. Risalede telif ve istinsah tarihi olmadığı için müellifin yaşadığı dönem, hayatı şimdilik tespit edilememiştir. Ancak risalenin içerisinde yer aldığı mecmua 1625’ler den sonra yazıldığı için ve müellifin Muhaşşî Sinan Efendi’den alıntı yaparak risalesinde yer vermesi dolayısıyla müellifin 17. yüzyılın ortalarından sonra yaşadığına işaret etmektedir. Kütüphallerdeki veri tabanlarından yapılan araştırmalarımız sonucunda müellife ait “Tefsîru Sûreti Yunûs” dışında başka bir eser kendisine isnat edilmemiştir.¹

Eseri

Risâle fî Tefsîri Kavlihi Teâlâ “Kul etünebbiünellâhe bimâ lâ ya’lemu fî’s-semâvâti velâ fi’l-erz”

Risale, Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt Koleksiyonunda Mollazâde gibi âlimlerin de kaleme aldığı süre tefsirleri içerisinde B643/7 numaralı kayıtlı mecmuanın 38a varlığında yer almaktadır. Dili Arapça olup tek varaktan oluşmaktadır. Risalede telif tarihi ve istinsâh kaydı yoktur. Başka bir nüshasına da ulaşılamamıştır.

Eser, katalogda İbrahim Trabzônî adına kaydedilmiştir.² Bu kaydın kaynağı eserin sonundaki “İ İbrahim et-Trabzânî” (الطربزاني) nisbesidir. Yazma eserlerde Trabzonlu müellifler genellikle et-Trabzûnî (الطربزوني) nisbesi ile yer alırken bazı kayıtlarda (الطربوزوني، الطربوزوني، الطربازاني، الطربزاني، الطربوزاني،) şeklindeki farklı yazımları da görmek mümkündür. Bundan dolayı bu şekildeki kayıtların her birinin Trabzonlu bir müellifi ifade ettiği kabul edilebilir. Buradan hareketle müellifin Trabzonlu olduğu kanaatindeyiz.³

Beyazıt koleksiyonunda bulunan bu mecmuada çeşitli konularla alakalı risaleler yer almaktadır. Mecmuanın kapak sayfasında her ne kadar “Tefsîrü Sûreti’l-Feth” tarzında bir başlık bulunsa da mecmua toplamda üçü fetih süresi, dördü farklı risaleden olmak üzere yedi risaleden meydana gelmektedir. Mecmuanın kapak sayfasının bu isimle anılması muhtemelen mecmuada bulunan Mollazâde Muhammed Emin b. Sadreddin eş-Şîrvânî’ye ait olan üç farklı nüsha şeklinde fetih süresi

* Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, a.kerm_016@hotmail.com

1 Gür, Süleyman . “Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Tespiti Denemesi”. Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD) 5 / 1 (Haziran 2018): 188.

2 Risale için bkz. Beyazıt devlet kütüphanesi, Beyazıt Koleksiyonu, No: B643/7 38a.

3 Bk. Süleyman Gür, *Trabzonlu Müellifler ve Eserleri*, Şeyh Osman Efendi Ve Eserleri maddesi.

O'nun yüce ve münezzeh olduğunda şüphem yoktur.” (Yunus 10/18).⁵

Ayette “Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi O'na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz?” ifadeleriyle birçok bakımdan saçma olan putperestliğin sapkınlığına işaret edilmektedir. Allah onlara karşı; siz O'nun ortağından veya O'nun katında şefaatchiden söz ederek –hâşâ– Allah'a bilmediğini öğretmeye kalkışıyorsunuz diyerek inanmış oldukları şeylerin sapkınlığına işaret etmektedir. Çünkü onlar yarar veya zarar verecek değiller tamamen hareketsiz durumdadırlar. Müşrikler, dirilme olacaksa kendilerine şefaatchi olabilecekleri ihtimaline binaen böyle düşünmektedirler. Ayette onların düşüncelerinin aksine taptıkları putların fayda veya zarar veremediği, düşüncelerinin yanlışlığı ifade edilmiş eğer tanrılıkta Allah'a ortak olacak ve O'nun nezdinde şefaet görevi yapacak varlıklar olsaydı bunları herkesten önce Allah bilirdi, diye buyrulmaktadır.⁶

İbrahim Trabzônî'nin kaleme aldığı bu eser, Osmanlı döneminin önemli âlimlerinden olan Beyzâvî tefsirine hâşiye yazarak Mühaşşî lakabıyla bilinen Sinan Efendi'nin hâşiyesini konu alan bir risale olarak karşımıza çıkmaktadır. Müellif risalenin asıl metnini üç satırdan oluşturmuş bunların yazım şekli ve boyutunu konuya dair yazdığı risaleye nisbeten daha ön planda göstermiştir. Müellif ilk satırında, Beyzâvî tefsiri'nden risalenin ana konusunu oluşturan “وما لا يعلمه العالم” (Herşeyi bilen birinin –Allah'ın- sonuç olarak bilgisi dışında bir şeyin gerçekleşmesi herhangi bir şekilde mümkün değildir) ifadesini zikretmekte ve satırın sonunda Beyzâvî'den alındığına dair “kâdî” ifadesini not düşmüştür. Risalenin şerh edilen metni olarak nitelendirebileceğimiz ikinci ve üçüncü satırlar Sinan Efendi'nin hâşiyesinden alıntı yapılan Beyzâvî'de geçen metnin açıklaması şeklindedir. Üçüncü satırın sonunda bu metnin Mühaşşî Sinan Efendi'nin hâşiyesinden alıntılındığına dair “Sinan Efendi” şeklinde bir not düşülmüştür. Daha sonra müellif İbrahim Trabzônî, hâşiyede konu edinilen hususları incelemek ve detaylandırmak suretiyle paragraf başı “kavlühü ve'l-mürâdü” ifadeleriyle risalesine başlamaktadır.⁷

Esasen risalenin içerik analizine bakıldığında risalenin belli bir konu çerçevesinde hâşiyeden anlaşılmayan hususların detaylandırılması ve içerik olarak analizinin yapıldığı konu bazlı bir tefsir çalışması olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle hâşiye geleneğinde var olan ve anlaşılması okuyucuya bırakılan dikkat çekici “teemmel” gibi ifadelerin açılımı ve detaylandırılması okuyucu tarafından bazen zor anlaşılabilen ve açıklanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Muhaşşî Sinan Efendi'nin hâşiyesinde bu konuyla ilgili son sözlerinin “teemmel” şeklinde olması elimizdeki risalenin bu müğlâklığı gidermeye yönelik bir risale olduğunu ortaya koymaktadır.

Risalenin genel olarak konusu; “قُلْ أَتَنْبُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ” ayetinde geçen Allah'ın bilgisi dışında bir şeyin tahakkunun olmadığı tezi üzerine kurulmuştur. Beyzâvî bunu “Herşeyi bilen birinin –Allah'ın- sonuç olarak bilgisi dışında bir şeyin gerçekleşmesi herhangi bir şekilde mümkün değildir” şeklinde ifade etmiş ardından Mühaşşî Sinan Efendi bilginin nefyi (olumsuzluğu, yok olması) herhangi bir zamanda tahakkunun nefyi anlamına geldiğini savunmuştur. Sinan Efendi murâd edilen anlamın bu olduğu üzerinde yoğunlaşmış bunun detaylandırılmasını okuyucuya “teemmel” demek suretiyle havale etmiştir. Müellif İbrahim Trabzônî ise risalesinde Sinan Efendi'nin bu ifadelerinde zikru'l-lazîm iredetü'l-melzum kabilinden kinayenin bulunduğunu açıklamakta, sözlerinin herbirini ve müğlâk bıraktığı anlaşılmasını okuyucuya havale ettiği hususları yer yer “

5 Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3: 90

6 Beyzâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*. (Beyrut: Darü'l-ihyaü't-türasî'l-Arabi, 1993), 3: 108; İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-kur'ani'l-azim*, (Darün tayyibetin li'n-neşri ve't-tevzi', 1999), 4: 306; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3: 91.

7 Muhaşşî Sinan Efendi Hâşiyesi için bkz: Sinan Efendi, Hâşiye Alâ Tefsiri'l-Beyzâvî, Beyzâvî (Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa Koleksiyonu, 00123).

kavlühü, cevâbün an sūâlin mükadderin” (bu ifade aslında gizli olan bir orunun cevabıdır) veya “fein külte külte” (sen şöyle dersen ben şöyle derim) gibi ifadelerle açıklamaya çalışmıştır.

Müellif, risalesinin hâtimesinde “hazâ mâ zehere lî fî haze’l-mekâm bi avni’l-lahi’l-müfeddeli’l -müteâl” diyerek son sözünü söylemiş, ardından “li İbrahim efendi et-trâbzâni” ifadeleri ile eserin Trabzonlu İbrahim Efendiye ait olduğu bildirilmiştir. .

Kaynakça

Beyzâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envarü’l-tenzil ve esrarü’l-te’vil*. Beyrut: Darü’l-ihyâü’t-türasi’l-Arabi, 1993.

Beyazıt devlet kütüphanesi, Beyazıt Koleksiyonu, No: B643.

Gür, Süleyman, “Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Tespiti Denemesi”. Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD) 5 / 1 (Haziran 2018).

Gür, Süleyman. *Trabzonlu Müellifler ve Eserleri*. Şeyh Osman Efendi Ve Eserleri Maddesi.

İbn Kesir, Ebü’l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü’l-kur’ani’l-azim*. Darün tayyibetün li’neşri ve’t-tevzî’, 1999.

İbrâhim Trabzonî, *Tefsîru Sûreti Yunûs*. Beyazıt devlet kütüphanesi, Beyazıt Koleksiyonu, No: B643/7 38a.

Karaman, Hayreddin vd. Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Sinân Efendî, *Hâşiye Alâ Tefsîri’l-Beyzâvî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa Koleksiyonu, nr 00123.